

УДК 81

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/95-1-31>**Ільхама Хабіб кизи ГАДЖІЄВА,***orcid.org/0009-0004-7579-7680*

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри азербайджанської мови та мовленнєвої культури

Бакинського державного університету

(Баку, Азербайджан) *ilhame.haciyeva1964@mail.ru*

ЗНАЧЕННЯ 1-ГО БАКИНСЬКОГО ТЮРКОЛОГІЧНОГО КОНГРЕСУ В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВІ ТА ЛІТЕРАТУРІ

Головною метою статті є розгляд важливості ролі, яку відіграв 1-й Тюркологічний конгрес, що відбувся в Баку в 1926 році, у розвитку нашої національної мови та тюркських мов загалом. Зазначається, що 1-й Тюркологічний конгрес, що відбувся в Баку в демократичних умовах перших років існування Радянського Союзу, увійшов в історію як одна з найважливіших подій у літературному та культурному житті тюркських народів, зокрема азербайджанського народу, у 20 столітті. Зазначається, що ідеї, висунуті на цьому конгресі, щодо мовних питань, які завжди залишалися актуальними, сьогодні втілюються у життя у формі Організації тюркських держав.

Використані методи та методології. У статті переважно використовуються історико-хронологічні, порівняльні та інші загальнонаукові методи аналізу.

Новаторство статті. Вперше питання, порушені у вітчизняній критичній літературі, пов'язані з мовою та алфавітом, очищені від марксистсько-ленінських підходів, а резолюції щодо організаційної комісії цього конгресу, а також щодо алфавіту, орфографії та термінології відображають об'єктивне ставлення до тюркомовних народів та національно-етнічних груп.

Отримані результати. У статті зазначається, що за роки радянської окупації мова та алфавіт Азербайджану та інших тюркомовних народів протягом 70 років зазнавали сильного кремлівського впливу, спотворювалися та видалялися з духовних почуттів народів.

Наголошується, що тюркомовні народи, які тривалий час перебували під радянською окупацією, зазнавали невидимих репресій, а лідери національної інтелігенції були знищені або заслані.

Повідомляється, що після здобуття незалежності у 1990-х роках ставлення до мови та алфавіту Азербайджанської Республіки повністю змінилося в бік реального змісту. Зазначається, що в результаті турботи про рідну мову національного лідера Гейдара Алієва та його наступника Ільхама Алієва, які зробили рішучий крок у цьому напрямку, наша мова визначила нові перспективи розвитку та, зайнявши лідируючі позиції в цьому напрямку в родині тюркських держав, дала поштовх процесам створення спільної мови та алфавіту. У зв'язку з цим перед нашими національними фахівцями були поставлені конкретні завдання, такі як розширення соціальної функції нашої мови.

Ключові слова: мовні питання, мовна політика, рішення, спільний тюркський алфавіт, орфографія, літературна мова, I Бакинський тюркологічний конгрес.

Ilhama Habib kızı HAJIYEVA,*orcid.org/0009-0004-7579-7680*

Doctor of sciences of Philology, Professor,

Head of the Department of Azerbaijani Language and Speech Culture

Baku State University

(Baku, Azerbaijan) *ilhame.haciyeva1964@mail.ru*

THE SIGNIFICANCE OF THE 1ST BAKU TURCOLOGY CONGRESS IN THE AZERBAIJAN LANGUAGE AND LITERATURE

The main purpose of the article is to consider the importance of the role played by the 1st Turkological Congress, held in Baku in 1926, in the development of our national language and Turkic languages in general. It is noted that the 1st Turkological Congress, held in Baku in the democratic conditions of the first years of the existence of the Soviet Union, went down in history as one of the most important events in the literary and cultural life of the Turkic peoples, in particular the Azerbaijani people, in the 20th century. It is noted that the ideas put forward at this congress on language issues, which have always remained relevant, are today being implemented in the form of the Organization of Turkic States.

Methods and methodologies. The article mainly uses historical-chronological, comparative and other general scientific methods of analysis.

Innovation of the article. For the first time, the issues raised in domestic critical literature related to language and alphabet are cleansed of Marxist-Leninist approaches, and the resolutions on the organizational commission of this

congress, as well as on the alphabet, orthography and terminology reflect an objective attitude towards Turkic-speaking peoples and national-ethnic groups.

Results. *The article notes that during the years of Soviet occupation, the language and alphabet of Azerbaijan and other Turkic-speaking peoples were subjected to strong Kremlin influence for 70 years, distorted and removed from the spiritual feelings of the peoples.*

It is emphasized that the Turkic-speaking peoples, who were under Soviet occupation for a long time, were subjected to invisible repressions, and the leaders of the national intelligentsia were destroyed or exiled.

It is reported that after gaining independence in the 1990s, the attitude towards the language and alphabet of the Republic of Azerbaijan completely changed towards real content. It is noted that as a result of the care for the native language of the national leader Heydar Aliyev and his successor Ilham Aliyev, who took a decisive step in this direction, our language has identified new prospects for development and, having taken a leading position in this direction in the family of Turkic states, has given impetus to the processes of creating a common language and alphabet. In this regard, our national specialists were set specific tasks, such as expanding the social function of our language.

Key words: *language issues, language policy, decisions, common Turkic alphabet, orthography, literary language, I Baku Turkological Congress.*

Вступ (постановка проблеми). Головною метою статті є розгляд важливості ролі, яку відіграв 1-й Тюркологічний конгрес, що відбувся в Баку в 1926 році, у розвитку нашої національної мови та тюркських мов загалом.

Новаторство статті. Вперше питання, порушені у вітчизняній критичній літературі, пов'язані з мовою та алфавітом, очищені від марксистсько-ленінських підходів, а резолюції щодо організаційної комісії цього конгресу, а також щодо алфавіту, орфографії та термінології відображають об'єктивне ставлення до тюркомовних народів та національно-етнічних груп.

Короткий зміст опублікованих робіт з теми. Минуло століття з моменту проведення I Бакинського тюркологічного конгресу. I Тюркологічний конгрес, що відбувся у столиці нашої країни, Баку, увійшов в історію як одна з найважливіших подій у культурному житті тюркських народів, зокрема азербайджанського народу, у XX столітті. Були причини для проведення конгресу в Баку. З цього приводу Тофік Гусейноглу писав: Літературний критик-вчений Азер Туран пише з нагоди 80-річчя скликання Першого Бакинського тюркологічного конгресу в 1926 році, що «коли я думаю про той конгрес, то спочатку згадую висловлювання Бартольда». Потім згадуються такі слова видатного вченого-сходознавця, які колись сказав Бартольд: «Наразі конгрес скликається в Баку. Існує багато доказів на користь скликання конгресу в Баку. Не можна заперечувати, що Азербайджанська Республіка та її столиця, Баку, зуміли підтримувати університетське життя та наукове життя загалом у вищому ступені, ніж усі республіки з більшістю тюркського населення. З іншого боку, завдяки своєму географічному розташуванню Баку однаково зручний для тих, хто приїжджає з Москви, Ленінграда, Криму, Татарстану, Туркменістану та інших республік» (<https://edebiyatqazeti.az/news/diger/1107-milli-dircelis-i-turkoloji-qurultay-ve-edebiyat-meseleleri>).

Ідеї, представлені на конгресі з мовних питань, сьогодні реалізуються у формі Організації тюркських держав і завжди залишаються актуальними. У світі, що глобалізується, спільні алфавітні та мовні питання серед тюркських народів мають стратегічне значення. Мовні питання, висунуті Першим Бакинським тюркологічним конгресом: створення спільної писемності, алфавіту, орфографії, літературної мови, термінології та інших мовних принципів, рекомендації щодо розвитку літературної мови тюркських народів, є незамінними за своїм стратегічним та науковим значенням і сьогодні.

Після відновлення незалежності Азербайджану I тюркологічний конгрес був оцінений на державному рівні. У 2005 році Президент Азербайджанської Республіки пан Ільхам Алієв підписав розпорядження, що забезпечують святкування 80-річчя Першого тюркологічного конгресу, у 2016 році – 90-річчя, а у 2026 році – 100-річчя. Нові наукові концепції, висунуті нашою державою з тюркології, вже сформовані, Азербайджан визнано одним із впливових світових центрів тюркологічних досліджень, створено теоретичну та наукову основу культурної та духовної єдності тюркських народів.

«Звичайно, Перший тюркологічний конгрес став поворотним моментом не лише в науці тюркології, а й у науковому, культурному та суспільному житті тюркського світу загалом. Ця престижна подія була стратегічним кроком, зробленим продумано та сплановано для формування спільного майбутнього тюркських народів. Питання, що обговорювалися на конгресі – реформа алфавіту, спільна літературна мова, термінологічна система, методика викладання рідної мови та інші фундаментальні напрямки – були унікальними інтелектуальними ініціативами для того часу, а їхня наукова та методологічна цінність високо оцінюється без потреби в обговоренні» (<https://edebiyatqazeti>).

az/news/science/14006-birinci-umum-turkoloji-qurultayi). 26 лютого 1926 року в Баку розпочав свою роботу Перший тюркологічний конгрес. Конгрес провів 17 засідань і заслухав 37 доповідей. 7 доповідей були присвячені алфавіту, 6 – питанням орфографії. Б. Халілов оцінює Перший тюркологічний конгрес так: «Головною метою Першого тюркологічного конгресу було освоєння відсталих районів тюркських народів та створення переломного моменту в житті, науці та культурному розвитку тюркських народів шляхом усунення всіх перешкод. Для цього необхідно було внести серйозні зміни в алфавіт, письмо, термінологію, орфографію та методи навчання. Вирішення цих важливих питань могло відбутися після скликання Тюркологічного конгресу» (Xalilov, 1996: 163).

Зі 117 делегатів, які брали участь у Першому тюркологічному конгресі, 101 проголосував за латинський алфавіт, 7 – проти 9 осіб зайняли неупереджену позицію. Дійсно, Перший Бакинський тюркологічний конгрес запам'ятовується своїм соціально-політичним, культурним, науковим та історичним значенням свого часу. Хоча на Конгресі порушувалися різні питання, мовне питання було однією з найголовніших. З цього приводу професор Тофік Гаджієв пише: «Цікаво: Перший Бакинський тюркологічний конгрес, який мав насичену програму проблем, пов'язаних з історією, культурою та освітою тюркських народів, зазвичай згадується найчастіше мовними питаннями. Звичайно, це не випадково; мовні питання, з усіма їхніми теоретичними викладами та науковим рівнем, були питаннями практичного характеру, а також питаннями з видимим практичним та масовим резонансом. Це включало питання орфографії, термінології та алфавіту тюркських мов, теми турецької літературної мови та викладання рідної мови. Є й інший бік питання: поряд з усією своєю науковою та культурною суттю, порядок денний конгресу цікавив тогочасну Радянську державу, перш за все, своїм політичним змістом. У багатонаціональному СРСР цей конгрес мав мати силу та національний резонанс. Постанова та вирішення національного питання мали велике значення для стабілізації майбутньої долі новоствореної, молоді Радянської держави. Пошук спільної мови з неслов'янськими народами та переконання їх було головною політикою національного питання в державності. Як відомо, друга більшість після слов'ян у Союзі Рад була тюркських народів. Таким чином, проведення з'їзду на союзному рівні для аналізу перспектив культурного та наукового розвитку тюркських народів, обговорення їхніх національних мов та мовних проблем було історичною та політичною необхід-

ністю. Мовна політика – найтендітніша, найприхливіша, найвибухонебезпечніша з усіх політик усередині держави» (Гаджієв, 2012). Дійсно, за словами професора Т. Гаджієва, якби порядок денний з'їзду був пов'язаний з політикою, то колишній Союз не повинен був знову робити таких помилок. Бо інтелектуали, які сьогодні критикували царську Росію, завтра озвучуватимуть сьогоднішню політику. Дослідник Насіб Насібзаде зазначає, що період, у який проводився з'їзд, був періодом, коли ще існувала культурна автономія та різноманітність у сфері політичних ідей – деякі відкриті, критичні ідеї, озвучені на з'їзді, слід пояснювати особливостями епохи. З'їзд також критикував політику національного гноблення царського уряду. У Радах ще не було встановлено тоталітарного режиму (Насібзаде, 2023). Однак, можливо, що з'їзд відхилиться від запланованих рамок. Одним із рішень з'їзду було проведення такої наукової зустрічі щороку. На нашу думку, цей з'їзд був першим і останнім, оскільки деякі вчені відхилилися від лінії, проведеної радянським режимом, і велися «непотрібні розмови» (Memmedova, 2003: 97). З цих ідей також зрозуміло, що теоретичне та практичне значення Першого Бакинського тюркологічного з'їзду було неоціненним. Як з цієї точки зору, так і з резолюції з'їзду про наступну організаційну комісію заслуговують на увагу. Резолюція відображає роботу, яку потрібно виконати після з'їзду, рішення про скликання наступного з'їзду та майбутні плани місцевих тюркологічних комітетів. Резолюція, яка заслуговує на увагу з точки зору історичності, містить такі статті:

1. Організувати місцеві тюркологічні комітети;
2. Обов'язки цих комітетів такі:
 - а) Збирати всі матеріали з тюркології; реєструвати вже опубліковані матеріали;
 - б) Збирати та реєструвати всі місцеві тюркські рукописи;
 - с) Вивчати місцеві діалекти та говірки.
3. Відповідні народні комісаріати освіти тюркських республік повинні виділяти кошти на публікацію наукових праць місцевих комітетів.
4. Усі місцеві тюркологічні комітети повинні підтримувати контакт один з одним, обмінюватися матеріалами та науковими працями.
5. Заснувати щоквартальне періодичне видання з метою спільного обслуговування та розвитку тюркології та забезпечення матеріалами всіма тюркськими та іншими мовами СРСР у цій колекції;
6. Необхідно вжити певних заходів для забезпечення активної участі турецьких вчених у наукових експедиціях, що проводяться науковими установами Союзу (колишньої імперії).

7. Конгрес вітає план Академії наук СРСР, Турецького комісаріату освіти та Берлінської академії перевидання словника Радлова з доповненнями та вважає за необхідне підтримати цю велику наукову ініціативу:

8. Усі доповіді на Конгресі повинні бути опубліковані тими мовами, якими вони були прочитані. Їхні переклади на російську мову також повинні бути опубліковані. Конгрес вважає за доцільне опублікувати короткі виклади цих протоколів французькою мовою.

При Азербайджанському науково-науковому товаристві створюється комісія у складі трьох осіб – професора Чобанзаде, товариша Зіфельда та товариша Джабієва – для публікації цих протоколів.

9. Доповідь з чотирнадцятого пункту програми Конгресу, хоча й не прочитана, має бути включена до протоколів, що підлягають публікації.

10. Бажано, щоб II тюркологічний конгрес був скликаний у Самарканді не пізніше ніж через два роки (Ismailoglu, 1996: 405–406).

Як видно з резолюції про організаційну комісію, а також з резолюцій щодо алфавіту, орфографії та термінології, Перший Бакинський тюркологічний конгрес поставив перед тюркомовними народами та етнічними групами великі завдання після засідання. Розглянемо період після конгресу, щоб побачити, як виконувалися рішення конгресу щодо цих рішень.

Оскільки найглобальнішою проблемою на конгресі було питання алфавіту, згідно з послідовністю в нашому дослідженні, звернемо увагу на вирішення цієї проблеми в тюркомовних районах, особливо в Азербайджані. Перш за все, невдовзі після конгресу в Баку відбулося п'ятиріччя Комітету Нового тюркського алфавіту. Напередодні цього ж дня в Москві була опублікована робота Фархада Агазаде «Матеріали з об'єднання проєктів тюркського алфавіту» (Agazade, 1926: 37). У роботі, як і в низці інших статей, обговорюється питання об'єднання алфавітів тюркомовних народів. Це також створює основу для створення Всесоюзного центрального комітету Нового тюркського алфавіту (Hesabat, 1926).

Згідно з нашими записами, першим ініціатором цієї події був С. Агамаліоглу (Ağamalıoğlu, 1929: 10). Пізніше, з цієї нагоди, в Баку було проведено перший пленум за ініціативою ЦКВНТА. Загалом, за ці роки, а точніше, у 1927-1931 роках, відбулося 4 пленуми Нового тюркського алфавіту. Про це коротко повідомляє професор Б. Халілов (Xalilov, 1999: 37), а також в іншому нашому дослідженні. Б. Халілов у своєму дослідженні

стверджує, що Агамаліоглу головував на пленумах. Оскільки ми проводимо окрему дослідницьку роботу з історії нашого алфавіту, ми не включаємо сюди багато питань.

Дослідник Аділ Бабаєв надає детальну інформацію про I-й пленум. Вчений пише: «I-й пленум Нового тюркського алфавіту був скликаний у Баку на початку червня 1927 року. Б. Чобанзаде підготував програмну доповідь для установчого пленуму цього комітету та зробив розгорнуту доповідь. На цьому пленумі обговорювалися проєкти алфавітів, складені для низки народів. Стаття Б. Чобанзаде у III томі 1928 року журналу «Культура та література Сходу» була присвячена цим проєктам алфавітів, їх об'єднанню (уніфікації) та прийняттю алфавіту. У своїй доповіді на цьому пленумі Б. Чобанзаде представив проєкти алфавітів, складені для писемності лакського, дергського, лезгинського, абхазького тощо народів. Б. Чобанзаде вказав, що принципи складання та застосування спільного та зручного (алфавіту) для тюркських народів були такими (Chobanzade, 1998: 12).

1. Єдиний алфавіт повинен бути побудований повністю на основі латинської графіки. Для специфічних звуків тюрксько-татарських мов, які не можуть бути представлені самостійними знаками в латинській графіці, повинні бути створені нові знаки, що відповідають латинській...» слід створити систему.

2. Не використовувати наголоси та надрядкові знаки.

3. Фонетично близькі звуки представляти графічно подібними знаками.

4. Наводити простіші знаки для більш функціональних звуків.

5. Прийняти загальноприйняті знаки для позначення спільних звуків у тюрксько-татарських мовах.

6. Щодо позначення специфічних звуків кожного діалекту (мається на увазі та чи інша мова, що належить до тюркської мовної сім'ї); представникам цього діалекту слід надати право обирати відповідний їхній мові літерний знак, на власну думку, не відступаючи від латинської системи.

7. Латинський алфавіт, прийнятий в Азербайджані, слід взяти за основу для об'єднання тюркського алфавіту (Chobanzade, 1998: 59).

Тим часом, 22 липня відзначається 5-та річниця створення тюркського алфавіту ЦКВНТА. Через рік, 22 липня 1928 року, відбудуться збори, присвячені 6-й річниці прийняття Декрету про новий алфавіт. Ці збори також відбудуться в Палаці турецької культури, де відбувся Перший Бакинський тюркологічний конгрес. У той час на зборах були присутні

й гості з Москви. Ця обставина зробила зустріч ще більш серйозною та викликала певні занепокоєння. На зборах також був присутній і виступив з доповіддю російський пролетарський письменник М. Горький. Вислухавши багато схвальних слів від М. Горького, голова зборів зачитав рішення, підписане ним самим, головою Центрального Комітету АРСР Г. Мусабековим та секретарем Центрального Комітету Всесоюзного нового тюркського алфавіту (ЦКВНТА) про перехід на нову латинську графіку по всій країні (тут, Азербайджані) 1 січня 1929 року (Qetname, 1928: 174–175).

Другий пленум ЦКВНТА відбувся в Ташкенті в січні 1928 року. Хотілося б додати, що оскільки проблем з переходом на новий алфавіт в Азербайджані більше не було, члени комітету цього разу зібралися в Ташкенті. Після серії виступів про роботу комітету професор Б. Чобанзаде виступив з доповіддю. У своїй доповіді він зазначив, що «наш комітет не отримує жодної допомоги від тюркомовних народів. Хоча нас буде сорок осіб, з Баку: Чобанзаде, Агазаде, Хулуфлу, Рухулла Ахундов, з Москви – Шор, Яковлев, Жирков, Поліванов, Турьякулов, з наукової ради. Ми працювали цього року в такому складі». Далі доповідач зосереджується на об'єднанні алфавітів тюркських народів, говорить про уточнення деяких глухих і дзвінких приголосних, згадує роботу професора Менцеля, яка щойно була опублікована німецькою мовою про Перший Бакинський тюркологічний конгрес. Він заявляє, що «ми повинні об'єднати зусилля і бути разом у теоретичній і практичній роботі, застосовуючи новий алфавіт» (Chobanzade, 1998: 69).

ІІІ пленум ЦКВНТА, що відбувся в Казані, пройшов під головуванням туркмена Б. Кульбешєрова. На цьому засіданні професор Б. Чобанзаде також виступив з розгорнутою доповіддю. Він поділився зі своїми товаришами своїми ідеями щодо вступу до комітету, об'єднання навколо журналу та написання початкових літер в алфавіті. Проект нового алфавіту, складений під керівництвом професора Щєрби, він залишив на обговорення учасникам.

На цьому пленумі було вирішено, що всі республіки мають перейти на єдиний алфавіт (Agamalioglu, 1929: 6). Найскандальнішим та найділовішим з пленумів був ІV пленум, скликаний у місті Алма-Ата. Політична ситуація в колишньому Радянському Союзі вже змінилася. Окремі групи знищувалися та засилялися під назвою поміщиків, селян та мужиків. Тому ІV пленум міг бути скликаний лише у травні 1931 року і став останнім. На цьому пленумі доповідали В. Хулуфлу та Б. Чобанзаде від Азербайджану. Потім приймаються резо-

люції щодо трирічної річниці міжпленумного періоду, а також щодо завершення ІV пленуму. У резолюціях затверджуються єдині алфавіти та рекомендується продовжувати роботу. Також зазначається, що до цієї роботи слід залучити тюркомовні республіки, які не приймають великі літери, щоб це не створювало помилок у нашій роботі. З іншого боку, необхідно уникати дифтонгів, які помітні в деяких алфавітах, та відмовитися від графічних знаків зі схожими написаннями, що позначають різні звуки. На цьому пленумі, який приймає 27 послідовних резолюцій, вважає свою роботу завершеною (Agazade, 1926: 111).

Обговорення питань орфографії розпочалося 1 березня 1926 року на 6-му засіданні з'їзду під головуванням Голови Народних комісарів Дагестанської РСР Джалаладдіна Горхмазова. Спочатку було заслухано доповідь Л.В. Щєрби. Він показав, що існують три основні питання проблеми письма, перше з яких знаходиться поза орфографією та охоплює питання письма та шрифту. Друге питання – це знову ж таки питання алфавіту, незалежно від орфографії. Третє питання безпосередньо стосується орфографії. Потрібно шукати відповідь на питання «Як слід писати та читати слово, розуміючи його значення?». Для цього можуть існувати різні методи та принципи орфографії.

8 травня 1939 року розпочала свою роботу Друга сесія Верховної Ради Аз.РСР за участю членів Азербайджанського відділення Академії наук СРСР та Спілки письменників Азербайджану, а також провідних діячів Азербайджану, на яких особисто був присутній Перший секретар Центрального Комітету Аз.К(б)П Мірджафар Багіров. 11 липня продовжила свою роботу п'ята сесія під головуванням Голови Верховної Ради Аз.РСР М. Т. Ягубова. Він оголосив засідання відкритим та оголосив пункт порядку денного – закон про перехід азербайджанської писемності з латинського алфавіту на російський (Jafarov, 1995).

Це рішення приймалося довго, і лише після здобуття незалежності ставлення Азербайджанської Республіки до мови повністю змінилося. В результаті постійної турботи про рідну мову національного лідера Азербайджанської Республіки Гейдара Алієва та його наступника Ільхама Алієва, перспективи розвитку мови та її соціальної функції розширилися, поставивши перед фахівцями конкретні завдання. Були підписані величні укази та розпорядження щодо мови. Звичайно, ці відомі укази та розпорядження покладають велику відповідальність на лінгвістів, істориків, етнографів, письменників, науковців та діячів культури, а також на засоби масової інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hüseynoğlu Tofiq. Milli dirçəliş, İtirkoloji qurultay və ədəbiyyat məsələləri-. 2017. 21.12 URL: <https://edebyyatqazeti.az/news/diger/1107-milli-dirçelis-i-tirkoloji-qurultay-ve-edebyyat-meseleleri>
2. Xocayev Xəlid Səid. Birinci Ümum Türkoloji Qurultayı -. 2025. 24.11. URL: <https://edebyyatqazeti.az/news/science/14006-birinci-umum-tirkoloji-qurultayi>
3. Xəlilov, B. Ə. Birinci Beynəlxalq Türkoloji Qurultay. Bakı, Elm, 1999, 183 s.
4. Hacıyev, Tofiq. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. İki cildə. Bakı. "Elm", ? 324 s., 2012.
5. Akkan, Suver. Atatürkü yaşamak. Bakı: Azərənşr, 2003, 63 s.
6. Nəsbzadə, Nəsb. Türkçü düşüncənin əsasları. Bakı: Qanun, 2023
7. Məmmədova, P.İ. Atatürkün dil siyasəti. Az. Ata, Bakı, 2003, 232 s.
8. İsmailoğlu, Təvfik. Birinci Türkoloji Qurultayda ədəbi dil məsələləri. / 1926 Bakı türkoloji Kongresinin 70.Yıl dönümü toplantısı (29-30 Kasm 1996). Ankara: Türk Dil Kurumu, Kılıçaslan Matbaacılık, 1996, S. 101-110.
9. Ağazadə, F. 1922-ci ildən 1925-ci ilə qədər ASSR-də yeni türk əlifbası ideyasının yaranması və həyata keçməsi tarixi. Bakı, 1926, 57 s.
10. Stenoqramma. Birinci Ümumittifaq Türkoloji Qurultayı, 26 Fevral – 5 Mart. Bakı ASSR, Bakinski Raboçi. 1926, 432 səh.
11. Ağamalıoğlu, C. "Ümumittifaq Mərkəzi Komitəsinin Yeni Əlifbanın Təqdim Edilməsi üzrə 3-cü Plenumunun Nəticələri" / Şərq Mədəniyyəti və Yazısı. 4-cü kitab. Bakı, 1929, 193 s.
12. Babayev, A. M. Bəkir Çobanzadə. Bakı, Şərq-Qərb, 1998, 722 səh.
13. Hacıyeva İ.H. Yeni Əlifbanın Tətbiqi haqqında Qətnamə. Bakı Universitetinin xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası №2 2006
14. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivı. f.379, 1923, siy.1, iş 4529.
15. Cəfərov, N.Q. Azərbaycan türkcəsinin milliləşməsi tarixi. Bakı, Az. Dövlət Kitab Palatası, 1995, 208 s.
16. Stenoqramma 1931-ci ildə Alma-Atada, Leninqradda keçirilən Ümumittifaq Yeni Əlifba Mərkəzi Komitəsinin 5-ci Plenumunun. 1931.

REFERENCES

1. Hüseynoğlu, Tofiq (2017), Milli dirçəliş, I türkoloji qurultay və ədəbiyyat məsələləri, [National revival, the First Turkological Congress and literary issues] URL: <https://edebyyatqazeti.az/news/diger/1107-milli-dirçelis-i-tirkoloji-qurultay-ve-edebyyat-meseleleri> 21.12.[in Azerbaijanian]
2. Xocayev, Xəlid Səid (2025), Birinci Ümum Türkoloji Qurultayı, [The First General Turkological Congress], -. URL: <https://edebyyatqazeti.az/news/science/14006-birinci-umum-tirkoloji-qurultayi> 24.11. [in Azerbaijanian]
3. Xəlilov, B. Ə. (1999), Birinci Beynəlxalq Türkoloji Qurultay, [First International Turkological Congress].. Bakı, Elm, 183 s. [in Azerbaijanian]
4. Akkan, Suver. (2003), Atatürkü yaşamak. [Living Atatürk]. Bakı: Azərənşr, 63 s. [in Azerbaijanian]
5. Hacıyev, Tofiq, (2012), Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. [History of the Azerbaijani literary language], İki cildə. Bakı. "Elm", [in Azerbaijanian]
6. Nəsbzadə, Nəsb. (2023), Türkçü düşüncənin əsasları. [The foundations of Turkist thought] Bakı: Qanun, 2023
7. Məmmədova, P.İ. (2003), Atatürkün dil siyasəti. [Atatürk's language policy]. Az. Ata, Bakı, 232 s. [in Azerbaijanian]
8. İsmailoğlu, Təvfik. (1999), Birinci Türkoloji Qurultayda ədəbi dil məsələləri. [Literary language issues at the First Turkological Congress]. / 1926 Bakı türkoloji Kongresinin 70.Yıl dönümü toplantısı (29-30 Kasm 1996). Ankara: Türk Dil Kurumu, Kılıçaslan Matbaacılık, S. 101-110 [in Azerbaijanian]
9. Ağazadə, F. (1926), 1922-ci ildən 1925-ci ilə qədər ASSR-də yeni türk əlifbası ideyasının yaranması və həyata keçməsi tarixi, [The history of the emergence and penetration into life of the idea of the new Turkic alphabet in the ASSR], Bakı, 1926, 57 s. [in Azerbaijanian]
10. Stenoqramma (1926), Birinci Ümumittifaq Türkoloji Qurultayı, [First All-Union Turkological Congress], 26 Fevral – 5 Mart. Bakı ASSR, Bakinski Raboçi. 432 səh. [in Azerbaijanian]
11. Ağamalıoğlu, C. (1929), "Ümumittifaq Mərkəzi Komitəsinin Yeni Əlifbanın Təqdim Edilməsi üzrə 3-cü Plenumunun Nəticələri" [Results of the 3rd Plenum of the All-Union Central Committee on the Introduction of the New Alphabet], / Şərq Mədəniyyəti və Yazısı. 4-cü kitab. Bakı, 1929, 193 s. [in Azerbaijanian]
12. Babayev, A. (1998), M. Bəkir Çobanzadə. [M. Bekir Chobanzade]. Bakı, Şərq-Qərb, 1998, 722 səh. [in Azerbaijanian]
13. Hacıyeva, İ.H. (2006), Yeni Əlifbanın Tətbiqi haqqında Qətnamə [Resolution on the use of the new alphabet]. Bakı Universitetinin xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası №2 2006 [in Azerbaijanian]
14. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivı (1923), [State Archive of the Republic of Azerbaijan]: f.379, siy.1, iş 4529. [in Azerbaijanian]
15. Cəfərov, N.Q. (1995), Azərbaycan türkcəsinin milliləşməsi tarixi. [The history of the nationalization of Azerbaijani Turkish]. Bakı, Az. Dövlət Kitab Palatası, 208 s. [in Azerbaijanian]
16. Stenoqramma (1931), Ümumittifaq Yeni Əlifba Mərkəzi Komitəsinin 5-ci Plenumunun stenoqramması [Stenographic report V plenum of the All-Union Central Committee of the New Alphabet that took place in the mountains]. 1931-ci ildə Alma-Atada, Leninqradda keçirilən Ümumittifaq Yeni Əlifba Mərkəzi Komitəsinin 5-ci Plenumunun stenoqramması. [in Azerbaijanian]

Дата першого надходження статті до видання: 07.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

